

КАВУН О.В.

*магістрант спеціальності «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

КУЗЬМІНА М.О.

*доктор філософії зі спеціальності «Соціальна робота», доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

СПЕЦИФІКА РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасне суспільство перебуває в умовах значних демографічних трансформацій, пов'язаних зі зростанням кількості людей похилого віку. Це зумовлює необхідність оновлення форм і методів соціальної роботи, покликаної забезпечити підтримку, супровід та розвиток потенціалу старшого покоління. Невід'ємною складовою ефективної допомоги соціальних працівників літнім людям є психологічні аспекти роботи, оскільки вони допомагають враховувати їхні унікальні емоційні потреби, такі як почуття самотності, тривоги, втрати та адаптації до змін у житті, що сприяє покращенню якості їхнього життя та встановленню довірливих відносин.

Теоретичні засади дослідження старіння як психосоціального процесу представлені у наукових працях В. Петленка, І. Гайдай, В. Гнатюка, Т. Губської, Л. Козяр, Л. Лактіонової, а також зарубіжних вчених: Е. Еріксона, Р. Батлера, Д. Роу, К. Юнга, Р. Хавіггерста, Дж. Беркта та інших. Окремі аспекти психологічного супроводу літніх людей у межах соціальної роботи висвітлено у дослідженнях С. Яковенка, Н. Гринь, О. Іванюк, проте цілісне вивчення психологічних аспектів діяльності соціального працівника саме з цією категорією людей залишається обмеженим. Мета роботи полягає в дослідженні психологічних аспектів ефективної роботи соціального працівника з людьми поважного віку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Похилий вік визначається як етап життя, коли людина переживає суттєві фізіологічні, психологічні та соціальні зміни, що вимагають адаптації та, як правило, супроводжуються зростанням потреби в соціальній підтримці. У другій половині ХХ століття відбулося переосмислення старіння в науці: від його розгляду лише як біологічного явища до усвідомлення ролі соціальних, культурних, економічних і психологічних факторів. Цьому сприяло прийняття в 2002 році Мадридського міжнародного плану дій з проблем старіння, затвердженого на Другій Всесвітній асамблеї ООН. В його основі – потреба в забезпеченні повноцінної участі людей похилого віку в соціальному, економічному та культурному житті, а також підвищення якості медичної допомоги та створення сприятливого для старіння середовища загалом. Матеріальні труднощі, недостатній доступ до якісного медичного обслуговування, психоемоційна ізоляція через втрату соціальних зв'язків призводять до погіршення психічного здоров'я, зниження когнітивних функцій (ризик деменції), втрати інтересу до життя. Дослідник Е. Еріксон розглядає старіння як завершальний етап психосоціального розвитку, що характеризується боротьбою між інтеграцією та відчаєм. Інтеграція – це позитивне прийняття життя, в той час як відчай виникає тоді, коли людина сприймає свій шлях як незавершений чи помилковий [3].

Однією з найбільш поширених проблем у людей старшого віку є депресивний стан, що зумовлений соціальною ізоляцією або втратою близьких людей. Крім того, нерідко спостерігається апатія, тривожність, дратівливість. Саме тому соціальному працівнику важливо вміти розпізнавати ці стани, забезпечувати належний емоційний супровід, сприяти залученню людей похилого віку до підтримуючого соціального середовища.

Під час роботи з літніми людьми соціальному працівнику важливо вміти застосовувати елементи психологічного консультування. Дослідник Гнатюк Л.В. у своїй роботі «Психологічне консультування осіб старшого

віку в системі соціального захисту» зосереджується на потребі інтегрувати психологічні послуги в соціальну роботу, виділяючи ключову роль емпатії, етичної комунікації та індивідуалізованого підходу до людей похилого віку [1]. Ефективність соціальної роботи здебільшого залежить від вибору відповідних форм роботи з людьми похилого віку. Горецька О. розглядає такі форми психологічної роботи:

1. Психологічне просвітництво. Передбачає роздачу друкованої продукції (брошури, рекомендації, пам'ятки тощо) з інформацією про особливості похилого віку та контактними даними інституцій, діяльність яких спрямована на забезпечення соціального захисту та психологічного добробуту літніх людей (служби соціального захисту, медичні заклади тощо).

2. Індивідуальні консультації. Організація індивідуальних зустрічей соціального працівника та клієнта. Ця форма дозволяє розширити уявлення літніх людей про спосіб життя на пенсії, а також допомогти адаптуватися до нового вікового етапу. Ефективним стане використання нарративної практики: особи похилого віку мають можливість осмислити переказати власну біографію, що сприятиме підвищенню самооцінки та суб'єктивного відчуття завершеності життєвого шляху.

3. Групова робота. Проведення тренінгів, арт-терапевтичних заходів, груп взаємопідтримки, тематичних вечорів, дискусійних клубів тощо створює передумови інтеграції людей поважного віку в колективі, сприятливо впливаючи на адаптаційний процес.

4. Робота з родичами літніх людей. Здебільшого основним джерелом психологічної допомоги є родина. У той час соціальний працівник має виступати посередником та консультантом під час діалогу поколінь, допомагати зберегти родинні стосунки [2].

Робота з літніми людьми вимагає від соціального працівника наявності відповідного рівня знань, умінь, психологічної підготовки, комунікаційної гнучкості. Він має вміти вислухати, виявити інформацію, зібрати факти для подальшого аналізу оцінки ситуації, сприяти наданню турботи людям старшого віку. Загалом фахівець повинен виявляти такі компоненти готовності, як:

- мотиваційно-особистісна готовність (готовність надавати психологічну підтримку);
- інтелектуально-змістовна готовність (наявність достатньої кількості знань для здійснення психологічної допомоги);
- організаційно-дієва готовність (наявність професійних умінь та навичок) [2].

Не менш важливою складовою діяльності соціального працівника є етика спілкування з клієнтами. Фахівець повинен поважати приватне життя людей, не розголошувати інформацію, отриману під час спілкування з клієнтом; не вдаватися до мови ворожнечі, образ, не підвищувати тон, а навпаки – толерантно ставитися до осіб похилого віку; у процесі роботи діяти відповідно до моральних норм та цінностей. Таким чином, соціальний працівник під час взаємодії з людьми похилого віку може застосовувати всі вищеперераховані форми роботи, володіючи при цьому певними навичками. Зазвичай фахівці мають пройти підготовчий етап, який включає вивчення основ психології, соціології, правових аспектів соціального захисту, оволодіння навичками комунікації.

Висновки. Психологічний аспект соціальної роботи з людьми похилого віку є невід’ємною складовою успішної допомоги та підтримки. Він вимагає від фахівця високого рівня емоційного інтелекту, комунікативної гнучкості, етичної чутливості та професійної підготовки. Лише завдяки глибокому розумінню психологічних потреб літніх людей можливо забезпечити їхнє повноцінне включення до суспільного життя, збереження внутрішнього ресурсу та гідного старіння. Соціально-психологічні особливості старіння відображають складну взаємодію індивідуального життєвого досвіду, суспільних установок, якості соціального оточення та внутрішніх механізмів адаптації. Старість може бути як періодом втрат, так і нових сенсів – залежно від умов, у яких перебуває літня людина. Забезпечення психологічного благополуччя осіб похилого віку має стати одним із пріоритетів соціальної політики, оскільки гідне старіння є ознакою цивілізованості суспільства. У перспективі соціальна робота з людьми похилого віку має ґрунтуватися на цілісному підході, де психологічне благополуччя розглядатиметься нарівні з фізичним і соціальним. Важливим завданням стане розширення спектра послуг, активний розвиток профілактичних програм та підвищення професійної підготовки фахівців у галузі геронтології.

Список використаних джерел

1. Гнатюк В. Соціальна робота : теорія та практика. Львів : Видавництво ЛНУ, 2018. 320 с.
2. Горещька О. Геронтопсихологія : навчальний посібник для студентів спеціальності 053 «Психологія». Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2017. С 160-171.
3. Cumming E., Henry W. Growing Old: The Process of Disengagement. New York: Basic Books, 1961. 256 p.